

Sluttrapport

LANDSFORENINGEN
UVENTET BARNEDØD

Prosjektnummer: 2009/1/0482

Fra latter til tårer og hjem igjen

- En forestilling av og med skolebarn om sorg, død og livets store spørsmål -

Virksomhetsområde:
Forebygging

Prosjektleder:
Øyvind Gravdal

Dette prosjektet er finansiert med midler fra

Forord

Fra latter til tårer og hjem igjen har blitt et særegent og spennende prosjekt fordi vi på nært hold har fått se og oppleve hvordan barn relaterer seg til vanskelige temaer som sorg, død og andre livskriser. Dette er temaer som mange barn er nødt til å forholde seg til i livet sitt, og som de ønsker å uttrykke seg om. De trenger imidlertid arenaer der det er tid, rom og forståelse for å komme med det de har på hjertet. Høsten 2010 har vi i LUB, sammen med Trio LYRIAKA skapt slike arenaer – gjennom konserter og work-shops rettet mot barn, på barns premisser.

Vi vil rette en stor takk til Øyvind Gravdal, Øyvind Fossheim og Jon Arne Bjørnstad i Trio LYRIAKA som med sin boblende kreativitet og engasjement i møtet med hundrevis av skolebarn har gjort dette prosjektet til det det har blitt!

Til slutt en takk til ExtraStiftelsen Helse og Rehabilitering som nok en gang har gitt oss muligheten til å realisere et sorg-prosjekt som vi ser at nytter.

Sammendrag

Bakgrunn: Barn sørger! Og barn preges av vonde opplevelser og erfaringer på ulike måter, akkurat som voksne gjør det. Barn lever ut sin sorg og krise i hverdagslivet, gjennom kjente og konkrete situasjoner. Skolesituasjonen er en slik situasjon. Derfor har Landsforeningen uventet barnedød (LUB) utviklet en temaforestilling for skolebarn om sorg, savn og barns undring over vanskelige livssituasjoner i samarbeid med barnekulturgruppa LYRIAKA. LYRIAKA, som i mange år har turnert skoler med sine workshops og konserter i regi av Rikskonsertene, har lang erfaring med å jobbe med barn og i skolen.

Målsetting: Å lage en original forestilling om barns refleksjoner om sorg, savn og andre vonde opplevelser, slik at skolen får et verktøy til å sette barns sorg på dagsorden i skolehverdagen. *Et overordnet formål* er å bidra til å ta barns sorg tas på alvor og bidra til økt kompetanse omkring sorg hos barn og voksne generelt, og elever og lærere spesielt. Slik kan vi bidra til bedre livskvalitet og fremme trivsel hos skolebarn.

Gjennomføring: 10 utvalgte skoler ble invitert til en inspirasjonskonsert med LYRIAKA, før en av skoleklassene gjennomførte en workshop der de gjennom dikt og tekster fikk beskrive tanker og erfaringer knyttet til sorg, død og vanskelige erfaringer. Dette materialet dannet så utgangspunktet for en stor forestilling som LYRIAKA sammen med noen av barna fra klassen fremførte for resten av skolen.

Resultater: Prosjektet har tatt barns sorg tas på alvor på en ny og annerledes måte. Barna som selv er rammet av dødsfall har fått muligheten til å bearbeide egne erfaringer og barn som ikke har slike erfaringer har lært om hvordan dette kan oppleves og hva de kan gjøre for å hjelpe. Prosjektet har satt barns refleksjoner på dagsorden og latt barna få ta en aktiv del i hele prosessen. Barn har fått uttrykke seg gjennom tekst og tone om ting som er viktig i deres liv, og de har erfart at det er ok å snakke om vanskelige ting og at de ikke er alene om disse opplevelsene.

Videre planer: Vi jobber med å lage en forestilling som Dyreparken i Kristiansand er interessert i å vise. Forestillingen skal baseres på prosjektet. I den forbindelse er LYRIAKA bla. i dialog med NRK og et produksjonsselskap på Hamar. LUB vurderer også å tilby et lignende konsept til nye skoler rundt om i landet. Alle de nye sangene fra skolekonsertene skal spilles inn på en CD. Prosjektet lever også videre ved at mange av elementene fra konsertene nå er tatt inn i LYRIAKA-konseptet.

Kap 1: Bakgrunn/målsetting

Bakgrunn

Hva er LYRIAKA?

LYRIAKA har som visjon å stimulere barns skapende og lekende evner, i tillegg til å fremme kultur skapt av barna selv. LYRIAKA fikk Spellemannsprisen i 1998 for barneplata "Livet i Lyriaka", nominert også i 2002 og 2003, og høsten 2007 kom den sjette plata deres "Lyriaka i jungelen". På disse platene er barn sine egne tekster tonesatt, barn leser eller synger sine egne dikt, et barnekor synger sangene, og det hele blir sydd sammen med en fortelling. Alle CD-platene til LYRIAKA har fått god mottakelse og gode kritikker. LYRIAKA har også vært representert på en rekke musikkfestivaler rundt om i landet, der musikerne i forkant har samarbeidet med kommuner, kulturskoler, kor og skoleklasser. Slike prosjekter blir avsluttet med en konsert der barna deltar med sang, diktlesing, dans og andre musikalske uttrykksformer.

Barns sorg – viktig del av LUBs arbeid

LUB har etterhvert lang erfaring med å arbeide med barns sorg. I 2004 laget vi informasjonsheftet "Ungdom og sorg" i samarbeid med flere etterlatte-organisasjoner (HR 2003/1/0533) og i 2007 laget vi et tilsvarende hefte for skolebarn (Skolebarn og sorg, HR 2005/1/0494), også dette i samarbeid med mange andre organisasjoner. Begge heftene har fått stor oppmerksomhet og beskriver henholdsvis ungdom og barns sorgprosess ved ulike typer tap og hvordan familie, venner, skole og andre rundt dem kan være til støtte. I tillegg arbeider LUB systematisk for å tilby sorgstøtte til hele familien ved dødsfall gjennom eksempelvis lokale familiesamlinger med egne opplegg for barn og temasamlinger om barns sorg for foreningens kontaktpersoner og/eller foreldre. Sist, men ikke minst har LUB utviklet en leke- og samtalekasse, et redskap som foreningens frivillige sorgstøttepersoner kan ta i bruk når de skal møte/snakke med barn som har mistet søsken eller andre nære. Dette ble også støttet av HR (HR 2006/1/0206).

Kort om barn og sorg

Barn sørger! Og barn preges av vonde opplevelser og erfaringer på ulike måter, akkurat som voksne gjør det. "Å rammes av sorg og krise består ikke av én vond hendelse, men av en lang rekke små og store vonde hendelser som gjør livet vanskelig i lang tid. Dette kan være hendelser barn opplever i en sykdomstid, i forbindelse med endringer i omsorgsnivå, atskillelse fra foreldre ved psykisk sykdom eller fengsling, eller etter et tap knyttet til ulykker og dødsfall. For et barn handler alle disse hendelsene om deres tapshistorie. Et barns tapshistorie innebærer alt det barnet vet, har sett, hørt og vært med på, og hvordan barnet forstår disse hendelsene." (Informasjonsheftet *Skolebarn og sorg* side 6, 2007).

Barn uttrykker sin sorg på forskjellige måter. I kraft av sin alder har de mindre grad enn ungdom og voksne mulighet til å sette ord på sine opplevelser (Hefte *Skolebarn og sorg / Bugge* 2001). Vi ser at barnas sorg derfor ofte kommer til uttrykk gjennom kroppslige signaler og gjennom deres uttrykkskanaler som blant annet lek og tegning.

Skolen, en viktig arena

Barn lever ut sin sorg og krise i hverdagslivet, gjennom kjente og konkrete situasjoner. Skolesituasjonen er en slik konkret situasjon der sorg kan komme til uttrykk på ulike måter;

mangel på konsentrasjon, glemsomhet, lite energi, utagering, innesluttet, dårligere skoleprestasjoner m.m.

Skolen har en viktig rolle i forhold til å gi rom for også denne delen av elevers livserfaring. Dette er viktig fordi slike opplevelser også kan prege skolehverdagen. Barn trenger arenaer der de får lov til å snakke om det, om de vil, eller få mulighet til å dele erfaringer og oppleve at andre også har vonde opplevelser som de må leve med. Det er ikke minst godt å vite at man ikke er alene om å ha vonde erfaringer.

Omgivelsenes usikkerhet

Studier fra Norge viser at barn forventer mer forståelse enn de får, og at tapet går utover skoleprestasjoner (Bugge, 1997). Barn opplever ofte at omgivelsene/voksne er usikre på hvordan de skal snakke om tapet, om vanskelige livsforhold, og hvordan de kan vise empati. I redsel for å gjøre noe galt gjør ofte omgivelsene ingen ting. Dette gjelder også voksne innen skoleverket; mange uttrykker engstelse for at barn blir redde hvis de snakker om døden, særlig hvis noen av elevene selv har mistet noen nære. Voksne, og særlig eldre mennesker, er ofte vant til å tenke at barn skal skånes fra det vonde, og på den måten kan de bidra til at barn ikke får den støtte og hjelp de har behov for. Barn er vare for omgivelsenes reaksjoner. Omgivelsene kan dermed åpne for barnas refleksjoner omkring døden *eller* sette begrensninger for dem.

Sorg og død er beskrevet i skolens læreplan som viktige tema man skal undervise i. I skolesammenheng kan nettopp deler av barnas omgivelser bidra til at de får mulighet til å tematisere liv og død, sorg og krise. Slik kan barn som har vonde opplevelser få anledning til å snakke om og uttrykke noe omkring sin tapshistorie, i tillegg til at andre barn og voksne får mulighet til å lære mer om hvordan sorg og krise kan komme til uttrykk og prege barn og deres hverdag.

Da barn har liten erfaring eller kunnskap om vanskelige situasjoner, kan de lett feiltolke stemninger eller ting som blir sagt. Erfaring tilsier at barn i sorg og lærere rundt dem har behov for kunnskap om barns sorg og sorgbearbeiding. Vi ønsket å tilby alternative måter å sette sorg og død på dagsorden for lærere og skolelever. Barn i sorg er ofte redde for å være annerledes enn andre barn. Ved å presentere andre barns opplevelser gjennom workshops og forestilling på skolene vil vi kunne normalisere barnas erfaringer.

Barn – små kunstnere

Kunstneriske uttrykksformer som sang og musikk, dans, dikt og drama er naturlige uttrykksformer for barn. Barn er store, små kunstnere, og de er både spontane og kreative i tilnærmingen til store og vanskelige spørsmål. På denne måten gjør de hendelser og erfaringer konkrete og begripelige for seg selv. De velger også ofte å leke seg igjennom situasjoner som har vært tøffe, det er ikke uvanlig at barn leker begravelser etter at et søsken eller en forelder er død. Dette kan være tøft for foreldre å se på gjentagende ganger, men blir en viktig bearbeiding for barnet selv. Gjennom en workshop med LYRIAKA inviteres de til nettopp å bruke sine kreative evner på et vanskelig og vondt tema. De får mulighet til å være personlig gjennom kunstneriske uttrykksformer. Dette skaper på samme tid litt avstand og kan gjøre det noe lettere å få satt ord på eller uttrykke noe som gjør vondt, noe de er opptatt av eller undrer seg over. På workshopen får alle komme til orde. Slik kan også workshopen og forberedelsen til forestillingen få en tilnærmet terapeutisk effekt for dem som sliter med vonde hendelser.

Målsetting

Målsettingen med prosjektet *LYRIAKA, fra latter til tårer – og hjem igjen* har vært å lage en original forestilling om barns refleksjoner omkring sorg, savn og vonde livssituasjoner i samarbeid med barnekulturgruppe. LYRIAKA

Trenger dette å stå under målsetting, evt under gjennomføring?:

Dette skulle gjøres ved å arrangere workshops på 10 skoler der barn skulle gis mulighet til å uttrykke tanker, følelser og erfaringer knyttet til sorg, død og vonde opplevelser gjennom kreativt verksted ledet av LYRIAKA. Denne workshopen skulle så danne grunnlaget for en LYRIAKA-konsert med varierte uttrykksformer som presenteres på den enkelte skole.

Et overordnet formål med prosjektet var å gi skoler et verktøy for å sette barns sorg på dagsorden i skolehverdagen, slik at barns sorg tas på alvor og at man kunne øke kompetanse omkring sorg hos barn og voksne generelt, og elever og lærere spesielt. Slik håpet vi på å bidra til bedre livskvalitet og fremme trivsel hos skolebarn.

Kap 2: Prosjektgjennomføring

Arbeidet med å henvende seg til potensielle barneskoler på Østlandet startet vi med våren 2010. 10 skoler fikk tilbud om å få gratis besøk av LYRIAKA. LYRIAKA skulle gjennomføre en kick-off konsert med påfølgende diktverksted og så komme tilbake og holde en avsluttende konsert for hele skolen ca to måneder senere. Den enkelte skole valgte selv ut en eller flere klasser som skulle delta i prosjektet, fortrinnsvis fra 4. – 6. trinn. Inspirasjonskonsert og diktverksted gikk over 2-3 skoletimer. Mange meldte sin interesse, og i løpet av høsten 2010 fikk følgende barneskoler i Oslo og Akershus besøk av LYRIAKA:

Algarheim skole (Ullensaker kommune)

Sagene skole (Oslo kommune)

Riddersand skole (Fet kommune)

Levre skole (Bærum kommune)

Nesoddtangen skole (Nesodden kommune)

Gystadmarka skole (Ullensaker kommune)

Jaer Skole (Nesodden kommune)

Hovin skole (Ullensaker kommune)

Gamlebyen skole (Oslo kommune)

Lesterud skole (Bærum kommune)

Inspirasjonskonsert og diktverksted

Dagen åpnet med en inspirasjons-konsert for elever og lærere. Det varierte noe fra skole til skole hvor mange klasser som ble med på denne første samlingen. Mest vanlig var to til tre skoleklasser,. Kick-offen hadde som mål å ”varme opp” barna, introdusere dem for de ulike temaene og gjøre dem inspirert til selv å uttrykke seg om sorg og savn gjennom dikt, sang og musikk. De tre musikerne i LYRIAKA valgte en sterk og effektiv måte å lansere tematikken på ved å fortelle/synge/dikte om egne vonde og tøffe livserfaringer – som for eksempel det å være alvorlig syk uten foreldrene til stede, mobbing og det å miste en bestemor. Her var poenget å gå foran som et godt eksempel; det er fint å kunne snakke om triste ting, og hvis du deler det med andre så kan det til og med bli lettere! Det er ingen tvil om at disse konsertene virket inspirerende på barna og at de sitter inne med mange tanker og egne erfaringer rundt

dette. Stort sett satt hele forsamlingen som tente lys, noen kom spontant med egne historier og hos flere rant tårene.

Etter konserten gikk elevene til sine respektive klasserom og hadde diktverksted. Trio Lyriaka gikk rundt og inspirerte og veiledet elevene. Resultatet av den påfølgende arbeidsøkten var en haug av flotte, sterke tekster og dikt. Diktverkstedet ble avsluttet ved at LYRIAKA-gutta samlet inn alle diktene, leste noen utvalgte dikt før de avsluttet med noen sanger. De plukket ut enkelte tekster som ble lest noen tekster som de laget sanger av til bruk på den store konserten.

Etter denne første dagen tok vi igjen kontakt med skolene der vi oppfordret lærerne til å inkludere helsesøster i prosjektet og til å invitere henne på den kommende konserten. Vi viste også til vår sorgstøttebrosjyre ”Skolebarn og sorg”, og oppfordret skolene til å bruke denne hvis de for eksempel hadde elever som har opplevd dødsfall i nær familie. Også barnas foreldre ble invitert på konserten, gjennom en flyer som barna fikk med seg hjem i ranselen. Her skrev vi litt om selve prosjektet og om LUB generelt.

Hovedkonsert

På bakgrunn av innkomne dikt og erfaringer lagde LYRIAKA forestillingen ”Fra latter til tårer – og hjem igjen”, en forestilling som skulle fremføres på alle de ti skolene. I tillegg lagde LYRIAKA 10 nye sanger basert på et dikt fra hver av skolene. Disse sangene ble utfremført på den aktuelle skolen.

Et par måneder etter workshopene var det duket for konsert for resten av skoleelevene. LYRIAKA holdt sammen med elevene som hadde deltatt på inspirasjonskonserten og diktverkstedet. Diktverkstedene hadde generert masse flotte dikt og tekster, og forestillingene baserte seg på dette materialet. Elevene leste og sang egne dikt og sanger, mens LYRIAKA hjalp dem frem. Hele veien gikk eksistensielle spørsmål om liv, død, sorg og savn som en rød tråd gjennom konserten, i spedd humor, vitser og tekster om mer trivielle ting. Sånn sett gikk alvorlige og mer ”lette” temaer hånd i hånd, og førte til at både latteren og tårene satt løst hos barna. Det var en representant fra LUBs hovedkontor eller lokallag til stede på alle konsertene. På de fleste konsertene var klassenes lærere og til dels rektorene også til stede. Helsesøster var også invitert til å delta.

Evaluering

I desember ble det sendt ut et evalueringsskjema til alle skolene som hadde deltatt. De ble bedt om å gi respons på hvordan det var å jobbe med denne type tematikk, om elevers læreres opplevelse av prosjektet, og om det var behov for ekstra ivaretagelse av elevene i ettertid osv. Evalueringsskjemaet kan leses [her](#).

Kap 3: Resultater

Evalueringen avdekket at dette prosjektet ”traff” barna og at lærerne opplevde det som svært nyttig og lærerikt å få delta. Prosjektet nådde målet om å sette eksistensielle spørsmål på dagsorden, og skape rom for barns sorg, på deres premisser. Mange lærere uttrykte at de satte stor pris på å få hjelp til å sette vanskelige temaer på dagsorden i en travel skolehverdag; ”jeg følte at temaet ble ufarliggjort”, sa en av lærerne. Noe annet som ble trukket frem som positivt var at alle elevene greide å bidra med noe, noe som kan være utfordrende i skolehverdagen. Ikke minst fortalte lærerne om økt interesse blant barna for å skrive dikt i ettertid.

Kanskje det viktigste resultatet av dette prosjektet er at barn i stor grad har fått vært med å skape noe positivt – knyttet til, i utgangspunktet ”negative”, vonde teamer. Lærerne fremhevet betydningen av at skoleelevene var involvert i *hele* prosessen, fra start til slutt. De har fått lov til å delta og uttrykke seg både på kick-offen, på diktverkstedet og under hovedkonserten, og at materialet som ble brukt var deres eget. Dette skaper engasjement og eierskap, prosjektet blir *deres*. Vi håper og tror at det å ha deltatt på LYRIAKA-prosjektet gjør noe med barna videre i livet – at de har fått en opplevelse av at triste hendelser er en del av alles liv, men at det kan hjelpe å dele det med andre og at de er ikke alene om disse følelsene.

Formidling og profilering av prosjektet

Det har blitt utført et utstrakt formidlingsarbeid rundt prosjektet, her følger en oversikt over noen av omtalene:

- Omtale i diverse lokalaviser:
 - [Akershus Amstidende](#)
 - [Akersposten](#)
- LUBs medlemsblad: [Les artikkel](#)
- LUBs nettsider: [Se link](#)
- LYRIAKA optrådte på Extratildelingen 2010, sammen med barn fra Sagene skole. Les og se bilder fra arrangementet [her](#).
- Prosjektet ble omtalt i Extrabladet 4/2010: [Les artikkel](#)

CD-innspilling:

Et annet konkret resultat av prosjektet er at materialet fra konsertene nå skal forsøkes nådd ut til enda flere gjennom en CD-innspilling. Alle nye sangene fra skolekonsertene skal samles på en CD. 14.-15. mars går LYRIAKA i studio for å spille inn prosjektmaterialet, sammen med andre sanger og tekster fra deres tidligere samarbeid med barn. Planen er at CDen skal legges ut for salg bla. i butikker og I-tunes Store.

Kap 4: Konklusjon / videre planer

Konklusjon

Etter en hektisk prosjekthøst der hundrevis av skoleelever har fått sjansen til å synge, skrive, danse, le, gråte, lære og fundere over livets små og store, triste og mindre triste problemstillinger kan vi konkludere med at prosjektet *Fra latter til tårer og hjem igjen* hadde livets rett. Alle barn erfarer sorg eller krise i en eller annen form, om det er savnet etter sitt døde marsvin, mobbing i skolegården, en syk bestefar eller foreldre som dør eller går hvert til sitt. De aller fleste barn har også behov for å sette ord på disse opplevelsene, og i dette prosjektet har vi klart å tilrettelegge og skape rammene rundt slike uttrykk.

Ved å sette vanskelige temaer på dagsorden har barna fått erfare at det er ok å snakke om disse tingene, at andre også har triste erfaringer med seg i bagasjen og at dette er en like

naturlig del av livet som de glade dagene. Vi tror at ved å gi dem disse viktige erfaringene har vi skapt noe som barna vil ta med seg videre i livet/bidratt til bedre livskvalitet?!.

Prosjektet har også skapt store ringvirkninger. Etter Prosjektet har LYRIAKA hatt mange konserter og besøk på skoler og i barnehager, og mange av elementene fra konsertene er nå tatt inn i LYRIAKA-konseptet generelt. Dette er vi i LUB stolte av. Eksempelvis forteller de sine egne historier, bruker enkelte dikt og nye sanger fra prosjektet. Barna inviteres til fortsatt å skrive dikt om sorg og savn etter inspirasjonskonserten. Dermed når dette tema fortsatt ut til mange.. LYRIAKA gir uttrykk for at det er viktig for dem å ha enda mer dybde i arbeidet sitt og i konsertene. Det oppleves som meningsfylt. At medlemmene i Trio LYRIAKA, som i en årrekke har formidlet kritikerroste tekster og musikk av og for barn, nå ser det som naturlig også å innlemme temaer som sorg og savn, liv og død i sitt arbeid, viser at dette er viktige og sentrale aspekter i menneskers liv og at dette har en naturlig plass i møtet med undrende og kreative barnesinn.

(ta ut?: Ved hjelp av nye, kreative virkemidler har LYRIAKA og LUB denne høsten satt barns refleksjoner om sorg, død og vonde livssituasjoner på dagsorden i skolehverdagen. Skolebarn har fått lov til å uttrykke seg, på *sin* måte om det *de* er opptatt av. Resultatet av prosjektet har vært ti flotte, sterke konserter der barna har gått fra latter til tårer og hjem igjen, der alvor og humor har gått hånd i hånd. Akkurat slik livet er.)

Videre planer

Både LYRIAKA og vi i LUB ser et stort potensiale i en videreføring av dette prosjektet, i en eller annen form. Vi vurderer å søke ExtraStiftelsen om videre støtte til flere verksteder og konserter, slik at flere skolebarn i andre deler av landet kan få sjansen til å delta på et slikt opplegg. Vi ønsker også å se på muligheten for s å tilby et lignende konsept til våre medlemmer. I mange familier som lever med et barn for lite er det gjenlevende søsken som daglig møter på utfordringer knyttet til sorg og savn.

I forbindelse med evalueringen av prosjektet spurte vi også lærerne om de kunne tenke seg å delta på en konsert i Konserthuset, sammen med alle de andre skolene. Dessverre var det litt for lite respons på dette tiltaket, og ingen økonomiske garantier var tilgjengelig, så dette er foreløpig lagt på is.

For tiden jobber vi med å utarbeide en forestilling som blant annet Dyreparken i Kristiansand er interessert i å vise. Forestillingen henter flere elementer fra prosjektet *Fra latter til tårer*, og det er LYRIAKA som skal stå for selve formidlingen. I den forbindelse er de bla. i dialog med NRK og et produksjonsselskap på Hamar.